

visszazökkenni a meghívóban előírt menetbe, de még így is késve ért véget a rendezvény – ami nem is csoda, hiszen az előadóknak mindössze 25 perc állt rendelkezésére, hogy a hosszú évek kutatómunkája során felhalmozódott téziseik, gondolatmeneteik legalább vázlatos esszenciáját előadják. És még e vázlatos előadások is rengeteg tényanyagot tartalmaztak, elég

csak a Karácsony András és Érszegi Géza által felso- rakoztatott számos évszámra gondolnunk. Elmondható, hogy igen színvonalas konferenciának lehettünk tanúi Szegeden, amelyért köszönet illeti egyrészt a szervezőket, másrészt az előadókat, akik felkészültségükkel emelték a rendezvény színvonalát.

Molnár András

Nemzetközi alkotmánytörténelmi konferenciák

Európai alkotmányfejlődés a két világháború közötti időszakban
Konferencia a Bielefeldi Egyetemen

A Bielefeldi Egyetem Interdiszciplináris Képzési Centruma (Zentrum für interdisziplinäre Forschung) 2007. február 7-e és 9-e között az Alkotmányjogi Tanszék vezetőjének, Prof. Dr. Christoph Gusynak a tudományos vezetése mellett *Európai alkotmányfejlődés a két világháború közötti időszakban* (Europäische Verfassungsentwicklung in der Zwischenkriegszeit) címmel szervezett tudományos konferenciát. A szimpóziumon – témáik szerint négy csoportra osztva – 17 előadás hangzott el. Az előadók között jogászok, történészek és politológusok egyaránt fellelhetőek voltak.

Az első tartalmi blokkot a bevezető kérdések képezték. Florian Meinel (Berlin) az 1918 előtti és utáni alkotmányos berendezkedések közötti kontinuitás, illetőleg diszkontinuitás problémáját vizsgálta. Az első világháború végén, egymástól markánsan elkülöníthető módon, megjelentek demokratikus, de erősen antidemokratikus eszmerendszerek is. Dr. Marcus Llanque (London) előadása az első, míg Prof. Dr. Wolfram Pyta (Stuttgart) a második körbe tartozó főbb irányzatokat mutatta be. PD Dr. Thomas Raitzel (München) a társadalmi elitnek, a különböző társadalmi szerveződéseknek és a pártoknak a parlamenti demokrácia stabilizálásában betöltött szerepét elemezte, míg Prof. Dr. Andreas Wirsching (Augsburg) előadása a két világháború közötti alkotmányosság és alkotmányos kultúra jellegzetességeit érintette.

Az „általános résznek” is tekinthető bevezető előadások után következett az egyes államok alkotmányos berendezkedésének vizsgálata, külön csoportba sorolva a stabil és az instabil parlamenti demokráciákat.

Anglia köztudottan a stabil demokráciák közé tartozott, Dr. Karina Urbach a londoni német történelmi

intézet munkatársa azonban ennek érdekes szegmensét, a brit elit körében megjelenő antidemokratikus törekvéseket választotta előadása témájául. Prof. Dr. Peter Brandt (Hagen) előadása a skandináv államokat érintette, majd Dr. Freia Anders (Bielefeld) a csehszlovák állam megalapításáról és államberendezkedésének sajátosságairól szolt. Az előadáshoz történt hozzászólás kapcsán érdekes vita alakult ki arról, hogy milyen volt a Cseh- és Morvaország területén élő németek helyzete, illetőleg, hogy az alkotmányban rögzített államszerkezeti elemek ténylegesen is működtek-e? PD Dr. Christoph Schönberger (Konstanz) *Stabil demokrácia, instabil kormányzással* című előadása nagyon szemléletesen mutatta be Franciaország két világháború közötti helyzetét, ahol a radikalizálódás közvetlen veszélye nem állt fenn, ugyanakkor stabil parlamenti többség nem tudott képződni, így állandó kormányváltások jellemezték.

Az instabil demokráciákról szóló blokkot Prof. Dr. Pierangelo Schiera (Trento) előadása nyitotta, aki az első világháború után igen korán radikalizálódó Olaszországról tartotta referátumát. Főbb gondolatai az olasz fasizmus sajátosságairól, a némettől való különbözőségéről szoltak, illetőleg a személyi kultusz sajátos duplikálódásáról, amely egy monarchiában egy külön diktátor kiemelkedésével keletkezik. Dr. Szabó István (Budapest/Miskolc) *Korlátozott demokrácia: Magyarország 1920–1944* című előadásában a demokratikus kormányzat magyarországi torzulásainak okaként elsősorban a speciális választójogi rendszert jelölte meg. Prof. Dr. Martin Kirsch (Landau) Lengyelország kapcsán Pilsudsky diktatúrájának bevezetését elemezte. Prof. Dr. Wilhelm Brauneder (Bécs) előadása az Osztrák Köztársaság történetének periodizációjára koncentrált, illetve arra a kérdésre, hogy vajon az 1918 és 1938 közötti korszak egy vagy több köztársaság volt-e. Brauneder az 1934 utáni időszak állami szimbólumrendszeréből érdekes következtetéseket vont le az Anschluss elutasítására. Míg korábban a Németországhoz történő csatlakozásra Ausztriában erős törekvések voltak, 1934 után a régi Német Birodalom szimbólumrendszerének recepciója arra utalt, hogy ennek az államalakulatnak az akkori Németország mellett Ausztria egy másik utódja, lényegében egy különálló „második Németország”. Prof. Dr. Walther L. Bernecker (Nürnberg-Erlangen) előadásának témáját Spanyolországnak a monarchia és köztársaság, demokrácia vagy diktatúra közötti hanyódása képezte.

A negyedik blokkban *Prof. Dr. Werner Abelshauer* (Bielefeld), *Prof. Dr. Martin Morlok* (Düsseldorf) és *Prof. Dr. Hans Block* előadásai ismét a korszakra vonatkozó általános témákat dolgoztak fel.

A konferencia kötetének megjelenése 2008 júniusára várható.

Az általános választójog ezer éve Ausztriában – Konferencia a bécsi parlamentben

Az Osztrák Császárság alkotmányos berendezkedésének fejlődésében 1907 fontos állomás volt, ekkor került sor az általános és egyenlő választójog bevezetésére. Ennek 100. évfordulója alkalmából, 2007. november 9-én, a Bécsi Egyetem Jog- és Alkotmánytörténeti Intézete az osztrák parlament épületében tudományos konferenciát szervezett *Hundert Jahre allgemeines Wahlrecht in Österreich* címmel. A szimpózium fővédnöke Mag. Barbara Prammer, az osztrák képviselőház (Nemzeti Tanács) elnöke volt. A konferencia keretében tíz előadás hangzott el, a házigazda osztrákokon kívül csehországi és magyarországi előadókkal.

A bevezető előadások olyan előzményekkel foglalkoztak, amelyeknek jelentős hatásuk volt az 1907-es osztrák választójogi reformra. Szó volt a választási alapelvek és a választási bíráskodás 19. századi fejlődéséről, majd áttekintést kaphattunk ugyanezen időszak európai választójogi reformjairól. Külön referátum hangzott el a 20. század eleji magyar választójog sajátosságairól. Ezek a gondolatok megfelelő felvezetést adtak a konferencia közvetlen témáját képező előadásokhoz.

Az 1907-es választójogi reform átfogó jellegét jól szemléltették azok a referátumok, amelyek a Birodalmi Tanács képviselőházának összetételéről, az abban lezajlott változásokról szóltak. Megtudhattuk, hogy a képviselők a reform után közvetlenül megtartott választásokon nagyrészt kicserélődtek. Ennek alapvető kihatása volt a pártrendszerre is, egyes pártok jelentősen megerősödtek, mások pedig jelentéktelenné váltak. A pártok szerepéről több előadás is elhangzott. A parlamenti levéltár munkatársa külön előadásban mutatta be a képviselőház összetételéről készített számítógépes programot. Az adatbázisból 1907-től napjainkig kikereshető, hogy mely képviselőt melyik választókerületben választották meg, milyen nemzetiségű volt, s mely párt frakciójához tartozott. Az előadás és a statisztikai adatok nagyon jól szemléltették, hogy az Osztrák Császárságban kialakult pártrendszer mennyire polarizált volt. Az egész császárság területén egységes pártok nem jöttek létre, a különböző népcsoportok által lakott koronatarományoknak külön pártrendszerük volt. Ennek következményeként a Birodalmi Tanács

képviselőházának tagjai több tucat frakcióba szerveződtek.

A választójog tehát egységes volt, de a pártrendszerek szeparálódtak, amelynek következtében a választójogi reform a birodalom egyes területein eltérő hatásokat váltott ki. Így a reform általános áttekintése után érdemes volt megnézni néhány koronatarományt, hogy ott konkrétan milyen következményei voltak. Zárásként így három külön referátum szólt a választójogi reformnak Csehországban, Morvaországban és Dalmáciában gyakorolt hatásáról.

„Herrschen muss man wollen oder dürfen” – Konferencia Heidelbergben

2007. november 15–16-án, a Heidelbergi Egyetem nemzetközi tudományos fórumán (Internationales Wissenschaftsforum Heidelberg) nemzetközi alkotmánytörténeti konferenciát rendeztek. A tudományos ülésen az uralkodók lemondásának közjogi következményeit vizsgálták.

Dr. Thomas Wetzstein (Heidelberg) az uralkodók lemondásának egyházi vonatkozásait elemezte az érett és a késő középkorban. Az előadások nagy része azonban 19–20. századi témákat dolgozott fel. *Prof. Dr. Carole Schultze* (Potsdam) bevezetőnek tekinthető előadása a lemondások alkotmányjogi következményeit általánosságban vizsgálta, majd ezt követően következtek a konkrét esetek. Az első két előadás IV. Károlynak az osztrák császári trónról, majd a magyar királyi trónról két nappal később történt lemondását vizsgálta. *Prof. Dr. Wilhelm Brauneder* (Bécs) az osztrák trónról történő lemondása kapcsán érdekes különbséget vont egy egyszerű, illetőleg egy, a monarchia megszűntét magában foglaló lemondás között. Károlynak az osztrák császári tisztről szóló lemondása ugyanis nem jelölte meg, hogy kinek a javára mond le, illetőleg a császári kormányt anélkül mentette fel hivatalából, hogy új kormányt nevezett volna ki. Ez a két tény arra utalt, hogy a császár – lemondásának formai sajátosságain keresztül – hallgatólagosan elismerte az addigi államforma megszűnését is. *Dr. Szabó István* (Budapest/Miskolc) IV. Károly magyarországi lemondása kapcsán elsősorban annak közjogi érvényességével foglalkozott, különösen annak tükrében, hogy Magyarország államformája a forradalmak bukása után ismét királyság volt. *Prof. Dr. em. Gottfried Niedhardt* (Mannheim) VIII. Edward 1936-os angliai lemondása kapcsán a rangon aluli házasság problémájával és az ebből eredő lemondási kényszerrel foglalkozott.

Az uralkodók lemondása a legtöbb esetben nem önkéntes volt, hanem valamilyen külső kényszer hatása alatt történt. Vajon meddig beszélhetünk lemondásról, s az mikor válik trónfosztássá. *Prof. Dr. em. Volker*

Sellin (Heidelberg) ezt a kérdést elemezte Bonaparte Napóleonnak a hatalomból való távozása kapcsán. *Eva Werner M.A.* (Innsbruck) a német tartományurak helyzetét vizsgálta az 1848-as forradalmi hullám idején, külön kiemelve azokat az eseteket, ahol lemondásra került sor. *Dr. Bernd Braun* (Heidelberg) előadása az olasz egység létrejöttének a téma szempontjából speciális helyzetét vizsgálta. A német egység szövetségi állami keretek között jött létre, aminek következményeként a régi tartományurak, mint tagállami uralkodók a helyükön maradhattak. Az új Olaszország azonban nem szövetségi állam volt, Itália korábbi fejedelemségei nem alkottak tagállamokat,

uralkodók nem őrizhették meg korábbi jogállásukat. Az említett német szövetségi szerveződés is érdekes helyzetet szült 1918-ban, amely *Michael Horn M.A.* (Heidelberg) előadásának témáját képezte. A forradalmi hullám nem csak a császárságot, de a tagállami monarchiákat is elsöpörte, az uralkodók nagy része külön-külön lemondott trónjáról. II. Vilmos lemondott a császári tisztségről, de ezt nem tette meg porosz királyi címéről.

A konferencia kötetének megjelenése 2009 júniusára várható.

Szabó István

A német nyelv és kultúra Erdélyben

Nemzetközi konferencia Nagyszebenben

A Nagyszebentől nem messze fekvő Kisdisznód (Cisnadioara/Michelsberg) községben 2007. október 16. és 21. között az erdélyi német nyelv és kultúra történetéről szóló konferenciát rendeztek *Die deutsche Sprache und Kultur in Siebenbürgen* címmel. A Bécsi Egyetem Európai és Összehasonlító Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete, ugyanezen intézmény, illetőleg a Pozsonyi Egyetem Germanisztikai Intézete, valamint a Szegedi Egyetem Magyar Irodalmi Intézete közös rendezvényük színhelyéül a festői Déli-Kárpátok ezen egyik legősi szász közösségében található, az erdélyi szász evangélikus egyház által fenntartott konferenciaközpontot választották. A tudományos ülés három érdemi napján összesen 26 előadás hangzott el. A hazai előadók mellett, akik között román, szász és magyar nemzetiségűek egyaránt voltak, öt-öt előadó érkezett Ausztriából, illetőleg Magyarországról, kettő-kettő pedig Németországból és Szlovákiából.

A konferencia hat nagyobb témakört fogott át. Szó volt kultúráról és oktatástörténetről, könyvtörténetről, az Erdélyben élő nemzetiségek kulturális kapcsolatairól, a politikai viszonyokról és a nemzeti identitás kérdéseiről, a nyelvtudományról, végül az erdélyi irodalom sajátosságairól. A konferencia a szó valódi ér-

telmében interdiszciplináris jellegű volt, amelyben az alkotmány- és a jogtörténet is helyet kapott.

A könyvtörténeti szekcióban *Dr. Szabó Béla* (Debrecen) az erdélyi szászok könyvtárainak jogi szakkönyvtárolmányáról beszélt a kora újkorban. Érdekes és mélyreható statisztikai adatokat szolgáltatott arról, hogy a közkönyvtárakban és a módosabb szász patriciusok magánkönyvtáraiban milyen arányban és milyen típusú jogi szakkönyvek voltak fellelhetők. Előadása kitért az erdélyi szász könyvnyomtatásra, ezen belül a jogi szakkönyvek nyomtatására. Ezekből az adatokból meglehetősen pontos periódusokat tudott meghatározni arra vonatkozóan, hogy az erdélyi szász jogi kultúra mikor élte a virágzás és mikor a hanyatlás korszakát. Zárasként kitért viszont arra is, hogy az átfogó kép kialakítását akadályozza a könyvtörténeti források egyenetlen eloszlása.

A politikai viszonyokat tárgyaló szekcióban több alkotmánytörténeti előadás is elhangzott. *Dr. Szabó István* (Budapest/Miskolc) előadása az erdélyi országgyűlés kora újkori, vagyis az önálló államiság idején fennálló szervezetéről és működéséről szólt. Ennek során felvázolta az önálló államiság kialakulásának alkotmányjogi folyamatát, érintette Erdély etnikai viszonyainak a politikai hatalom gyakorlására történő kihatásait, illetőleg a fejedelem és az országgyűlés kapcsolatát. Ugyanezen szekcióban *Roman Holec* (Pozsony), valamint *Pál Judit* Erdély 1848–1872 közötti kormányzóinak működését dolgozta fel.

A nyelvtudományi szekcióban *Johanna Bottesch* (Nagyszeben) előadása a nyelvhasználat kapcsán az erdélyi németek kisebbségi jogait is érintette.

A konferencia előadásából készült kötet előreláthatólag 2008 őszén jelenik meg.

Sz. I.

